

BOLDOG BÉKEIDŐK 4. ÉLETMŰD A SZÁZADFORDULÓN

2hh
Előző cikkünkben a televízió „Boldog békeidők” című sorozatának 5. adásához kapcsolódva az ország társadalmának a múlt század második felében bekövetkezett átalakulásáról adtunk képet. Itt következő cikkünkben a századforduló Budapestjének tükrében a társadalom különböző rétegeinek életmódját vázoljuk, majd az így nyert mozaikokból összeállítva a társadalom szerkezetét a televízió 6. adásában részt vevő történészek — Hanák Péter, Katus László és Vörös Károly — közreműködésével. (Az adást 9-én 15.05-kor ismétli a televízió.)

Annak a központi szerepnek megfelelően, amelyet a magyarországi tőkés fejlődésben betöltött, minden társadalmi osztály és réteg megtalálható volt a korabeli Budapestben az arisztokratáktól a faluról felkerült s még paraszti mivoltát megőrző napszámosig, a nagyburzoától a munkásig. Ez a sokféleség tükröződött városképében, házaiban, lakásaiban is.

Paloták és utánzataik

Ahogy az arisztokrácia hozzátartozott Budapest társadalmához, úgy az arisztok-

rata paloták is hozzátartoztak a városképéhez — például a Nemzeti Múzeum környékén — eklektikus, historizáló stílusukkal. A nagypolgárság utánozta az arisztokraták palotáit. Főként az Andrássy út (ma Népköztársaság útja) külső mellékutcaiban épültek a kívülről szerényebb, de belülről luxuskivitelű palotáik. A polgári középosztály ugyancsak historizáló, eklektikus stílusú bérházait látjuk, ha bemegyünk a körútról jobbra vagy balra a terézvárosi vagy józsefvárosi utcákba. A Lipótváros a 70-es, 80-as, 90-es években kibontakozó polgári

Polgári bérházak az egykori Andrássy úton

bérházépítkezés pompás példáit mutatja. Ezek a házak kifelé többnyire az olasz reneszánsz paloták stílusát utánózták. Földszintjükön tükörüveges üzlethelyiségekkel, kovácsoltvas kapuval és lámpákkal, a homlokzaton habarcsból készült mitológiai alakokkal, oroszlánokkal, sisakos fejekkel, erkélyeket tartó atlaszokkal néztek a járókelőkre.

A ház a társadalom tagozódását tükrözte. Az első emelet a tulajdonosé és a legelőkelőbb lakóké volt. Ezen a részen a gang részben üvegezett, fedett. Befelé az udvarban, egyre szegényesebb a kép. Az udvar végén helyezkedett el a ház-mester szoba-konyhas lakása, s ha második udvar is volt, ott — a már kispolgárosult házmesternek segítő — viceházmesteré. A cselédlánnyok, a hordárok számára épült a hátsó lépcső. Függetlenül is a társadalom szerkezetét tükrözte a ház. Az alsóbb szinten négy-, ötszobás nagypolgári lakások, fölöttük két- háromszobás szerényebb polgári lakások voltak. Minél följebb ment a látogató, annál alacsonyabbra jutott a társadalmi ranglétrán.

A tipikusnak tekinthető középosztálybeli polgári lakásnak két bejárata volt. A főbejárat a lépcsőházból nyílt, a konyha — illetve a cselédszoba — bejárata a gangról. A főbejárat hosszú előszobába vezetett, amelyből egyik oldalon a konyha, a másik oldalon — ha volt (a századfordulón ilyen „úri lakás”-ban már volt) — a fürdőszoba nyílt. Az előszoba betorkolt az ebédlőbe. Ennek közepén állt az ovális vagy kerek asztal, a család étkezésének szertartásos központja, oldalt az edényeket tartalmazó két kredenc. Az ünnepélyes hangulatú ebédlő egyik oldalán a hálószoba helyezkedett el. A hálószobának Közép- és Kelet-Európában azonos volt az elrendezése: szimmetrikusan elhelyezett két ágy, két szekrény, két éjjeli szekrény — csak egy tárgy bontotta meg a szimmetriát: a ház asszonyának toalett-tükre. A hálószoba afféle polgári „szentély” volt, idegen nem léphetett be oda, csak a családtagok és a személyzet. Ott helyezték el a szentképeket, a családi képeket, ereklyéket.

A lakás reprezentatív helyisége, a szalon, minden jobb — legalább három- vagy négyszobás — polgári háztartásnak

elengedhetetlen kelléke volt. Berendezéséhez tartoztak az ülőgarnitúrák, a vitrinek, a zongora, az alacsony taburettek — amelyekre dísztárgyak, könyvek, albumok kerültek —, a sarokban a pálma, esetleg oszlopon valamilyen márványszobor. Röviden: *mindazok a tárgyak, amelyek a család társadalmi rangját voltak hivatva kifejezni.* A lakásból a szalon követte legjobban a divatot. S csupán 1890-től 1919-ig legalább négyszer változott a női divat, és vele a szalon — közös volt a szerepük: *státuszszimbólumok, társadalmi rangjelzők is voltak.*

Egy három-, négy- vagy ötszobás polgári háztartás valóságos üzem volt, amelynek ellátása személyzetet igényelt. A személyzethez tartozott a *cseléd* lány. Alacsonyabb polgári szinten megelégedtek egy *mindenes* cselédlánnyal, aki a konyhában lakott, vagy — jobb körülmények között — külön cselédszobában. Magasabb szinten már *szakácsnő* is volt, aki azonban csak a főzést látta el — be-

Bérházudvar a Duna utcában

